

INHOUD

Kaarten 10

Anna, 1948 13

HET EILAND

- 1 De lichtwachterswoning 21
- 2 Lijsje Louwen 25
- 3 De bodem 29
- 4 Het ware geloof 34
- 5 Koemest 40
- 6 De rustplaats 45
- 7 Achterneven 49
- 8 1825 56
- 9 'Armoedig landje' 62
- 10 Liefdadigheid 68
- 11 De ontuchtige pastoor 73
- 12 De nodige stappen 77

DE GROOTOUDERS

- 13 De tikkende klok 85
- 14 Minnelijke schikking 90
- 15 Een stil afscheid 97

- 16 Kiribati 103
- 17 Diaspora der Dienders 109
- 18 Proces-verbaal 114
- 19 *Les classes dangereuses* 120
- 20 Tijdelijk afwezig 125
- 21 Een leren jas 131
- 22 Een grote hond 136

DE OUDERS

- 23 Meer dan vis 143
- 24 Kaarsje 149
- 25 Samenzang 155
- 26 Uitstekende locatie 161
- 27 Huwelijk 168
- 28 Enige steun 174
- 29 De geur van seringgen 181
- 30 Blauw kruisje 187

ANNA

- 31 Dossier 1999 195
- 32 Toekomstdroom 202
- 33 Schijnwerpers 208
- 34 Professor De Froe 213
- 35 De kabinetkast 219
- 36 Op het toneel 225
- 37 Brunnepe experience 230
- 38 De laatste jaren 235

DE NEVEN EN NICHTEN

- 39 Oude pijn 243
- 40 Dingen 249
- 41 Profielschets 255
- 42 Steen voor steen 260
- 43 Herbegravenis 264

Anna, 1983 269

Tot slot 272

Verantwoording 276

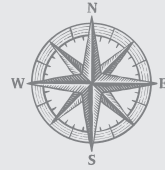
Bronnen 279

Schokker achternamen 284

Schokland in ca. 1859

kustlijn in ca. 1600

kustlijn in ca. 1789

Emmeloord

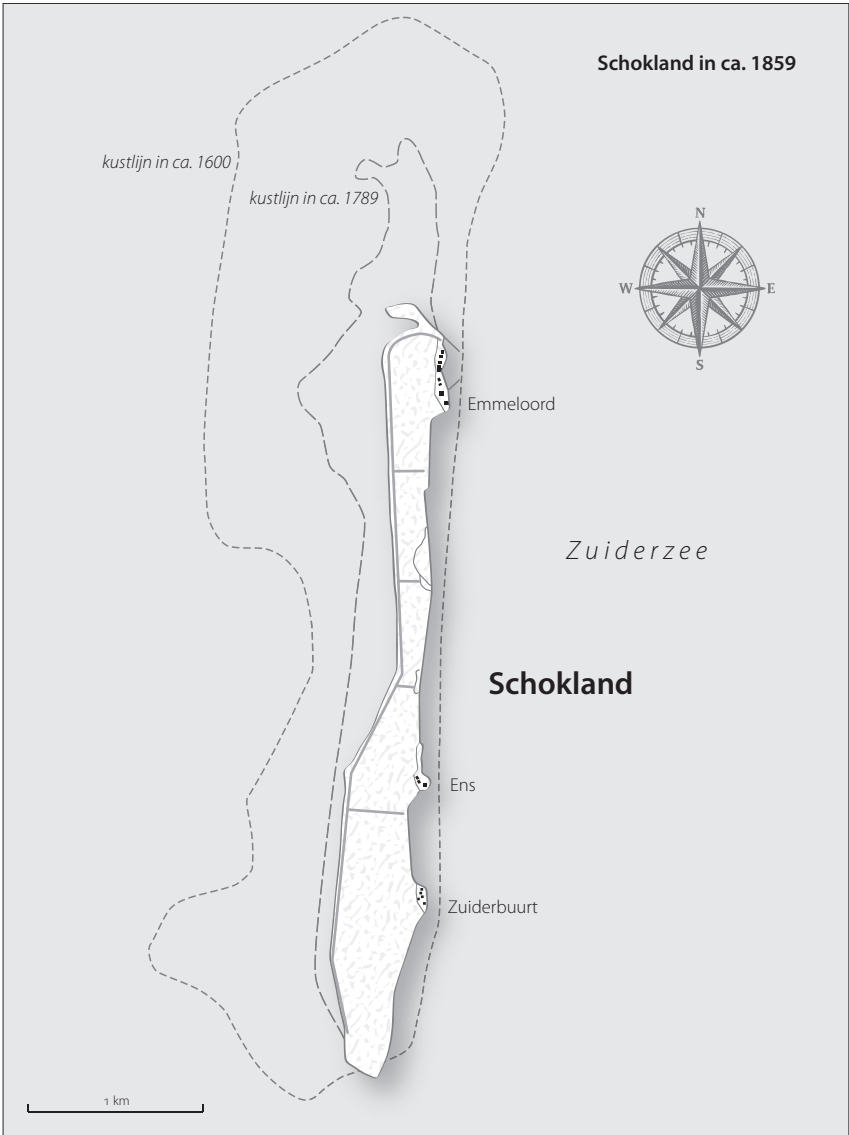
Zuiderzee

Schokland

Ens

Zuiderbuurt

1 km

ANNA, 1948

Anna stond in de deuropening naar de lege, onverharde straat te staren. Het voelde alsof haar iets ontglipte. Ze was een van de laatste bewoners. Op bijna alle voorgevels had een gemeenteamtenaar het bordje 'Onbewoonbaar verklaarde woning' getimmerd. Vooraan huisde nog een vishandelaar met zijn gezin. Zelf had zij geen man, geen kinderen. Sinds haar vader dit najaar was overleden, woonde ze alleen.

Voluit heette ze Johanna Diender, maar haar familie en burens noemden haar 'lange Anna'. De nichten en neven die ik over haar spreek, schatten haar op 1,85 meter. Als ze door haar eigen voordeur liep, moest ze haar hoofd buigen.

Ze miste de reuring. Kinderen die tikkertje spelen, buurvrouwen die de was buiten hangen, een oude visser die op de stoep zit voor een praatje. Het was de laatste tijd zo stil buiten.

Anna wist wel dat haar tijd was gekomen. Ze moest afscheid nemen van de buurt. Haar kleine eenkamerwoning was tochtig en vochtig. Ze sliep onder een pannendak dat niet was afgetimmerd. Het rook er naar de visnetten die haar vader en ooms er jarenlang te drogen hadden gehangen.

Anna Diender was in 1910 in het kleine huisje geboren. Het stond in een straat met de naam Schokkersbuurt in Brunnepe, een volkswijk

aan de rand van Kampen. De straat was vernoemd naar Schokland, het eiland dat haar familie midden negentiende eeuw had moeten verlaten.

‘Schokland.’ Anna liet vaak even een stilte vallen nadat ze het zei.

Het langgerekte eilandje had midden in de Zuiderzee gelegen. De meesten leefden er, net als Anna’s grootouders van vaderskant, van de visserij. In 1859 had de overheid alle bewoners min of meer gedwongen om te vertrekken. Het overstroomde regelmatig. En de armoede was er groot, helemaal ’s winters, omdat er dan minder vis was.

Van het Rijk mocht er niets op het eiland achterblijven. De vrees bestond dat de Schokkers anders zouden terugkeren. Op hun vissersschip vervoerden Anna’s grootouders de balken, de planken, de kozijnen van hun woninkje. Eerst zeilend over de Zuiderzee, daarna het laatste stuk over de IJssel. Aan boord pronkte ook het duurste meubelstuk dat ze hadden, een grote eikenhouten, achttiende-eeuwse kabinetkast.

In Brunnepe herbouwden ze het huisje van krap 30 vierkante meter. Anna’s vader werd er geboren en ging er later wonen met zijn vrouw, Anna’s moeder. Ze kregen er negen kinderen. Anna sloot de rij. Ze werd vernoemd naar haar vader Johannes.

In de loop der jaren hadden haar broers en zussen het ouderlijk huis verlaten, zoals dat gaat. Ze trouwden, kregen een gezin en bouwden een eigen bestaan op. Anna bleef achter, met haar ouders en twee vrijgezelle ooms. Ze runde het huishouden, kookte het eten en zorgde voor haar hulpbehoevende familie. Haar vader was in november 1948 de laatste bij wie ze aan het sterfbed de rozenkrans zat te bidden. Anna was achtendertig jaar.

Anna was, zoals dat heette, de ‘ogensluiters’ van de familie. Zorgzaam en dienstbaar.

Een maand nadat vader was begraven, zat de directeur van het Zuiderzeemuseum plots bij Anna in de kleine woonkamer. Hij had aangeklopt, en daardoor was ze op haar hoede. Bij haar in de buurt

hadden mensen de voordeur los en liepen ze gewoon bij elkaar naar binnen. De directeur had haar een hand gegeven en zich voorgesteld: 'Bouma.' Het bezoek maakte diepe indruk.

Van de gemeente Kampen had ze net te horen gekregen dat alle huisjes in de Schokkersbuurt zouden worden gesloopt. De plannen waren er eerder geweest, maar in deze wederopbouwjaren na de Tweede Wereldoorlog pakte de gemeente door. De buurt diende te worden gerenoveerd. In haar straat zouden strakke duplexwoningen komen.

De museumdirecteur vertelde over het nieuwe openluchtmuseum in Enkhuizen. Het zou de cultuur en het leven verbeelden van de visserijgemeenschappen waarvan het karakter door de voltooiing van de Afsluitdijk in 1932 ingrijpend veranderde. Urk, Spakenburg, Volendam, Elburg, de bekende Zuiderzeestadjes. Schokland hoorde daarbij, zei de directeur. Hij vroeg Anna of het museum haar Schokker huisje mocht reconstrueren.

Anna heeft vast opgelucht ademgehaald. Met enige trots. Haar familiehuis was, waarschijnlijk als enige in de Schokkersbuurt, zonder onderbrekingen door een familie van Schokker afkomst bewoond geweest. Ja, ze zag het als een terechte erkenning. Het huisje verdiende een plek in een nationaal museum.

De directeur wilde zelfs betalen voor enkele spullen uit Anna's Schokker erfenis. Voor die mooie kabinetkast en de tegels die de schouw rond de haard sierden, had hij 450 gulden over, voor haar een kapitaal bedrag. Anna besloot hem de twee zilveren trouwringen van haar grootouders cadeau te doen.

De Afsluitdijk maakte deel uit van het Zuiderzeeproject, het grootste ruimtelijke ordeningsproject dat de Nederlandse overheid ooit heeft uitgevoerd. Voortgedreven door een geloof in vernieuwing en vooruitgang hadden ingenieurs een nieuwe landkaart getekend. De binnenzee werd afgesloten en gedeeltelijk omgevormd tot Flevoland, de grootste polder van de wereld.

In de jaren dat Anna steeds eenzamer werd in haar Kamper volks-

buurtje verdween zo het eiland van haar grootouders van de kaart. Het water dat Schokland tot eiland maakte, moest wijken voor het landbouwparadijs dat de polder ambieerde te worden. Bijna honderd jaar nadat de bewoners hadden moeten vertrekken, verwerd Schokland tot een eiland op het droge in de Noordoostpolder.

Ik groeide op in die Noordoostpolder en dat is een van de redenen waarom de geschiedenis van Schokland mij fascineert. Het landschap van mijn jeugd bestaat uit strakke lijnen en hoekige kavels, eenvormige boerderijen en betonnen schuren. Met één uitzondering, een ongeplande glooiing in het aangelegde land, een gekke bobbel, een rare puist: het voormalig eiland Schokland. Soms voelde het alsof het in de weg lag in die efficiënte polder.

Pas toen UNESCO Schokland in 1995 uitriep tot het eerste werelderfgoed van Nederland kreeg die plek meer waardering. Het voormalige eiland ontwikkelde zich tot een symbool voor de paradoxale band die Nederland met water onderhoudt; we strijden ertegen, maar kunnen evenmin zonder. De bodem zit er vol met archeologische schatten uit de tijd, meer dan tienduizend jaar geleden, dat mensen ‘amfibisch’ leefden, op de grens van land en water.

Anna overleed in 1988 en zou de mondiale erkenning van het eiland van haar familie niet meemaken. Het Schokker verhaal zou in haar beleving in het openluchtmuseum in Enkhuizen de plaats krijgen die zij het gunde. Gewaardeerd en geborgen.

In het archief van het Zuiderzeemuseum vind ik een getypte brief die de directeur haar stuurde over de oude Schokker kledingstukken van haar familie: ‘Deze zijn van bijzondere waarde. Wanneer het huis zal worden ingericht, kunnen den door de bewoners gedragen kledingstukken in het huis zélf worden getoond.’

Mijn familie probeerde te ontkiemen in de grond waaruit de grootouders van Anna Diender waren ontworteld, zo zou je kunnen zeggen. In de gloednieuwe Noordoostpolder verwierven mijn grootouders Gerrit en Nel Vriend een agrarisch bedrijf nadat ze een strenge selectieprocedure van de rijksoverheid hadden doorstaan. Alles wat

vertrouwd was, lieten ze achter in Noord-Holland. Het was als een landverhuizing.

Anna's familie moest vertrekken, waar mijn familie welkom was. Hun verleden werd onze toekomst.

In de jaren zestig nam mijn vader Frits de boerderij over. Net als mijn grootouders werkte hij hard en veel, met het vizier gericht op de dag van morgen. Geschiedenis? Dat was in mijn jeugd iets van het oude land. De polder was te jong. De groene vlakke ontbeerde diepgang. Er was nog geen verhaal dat ons bond aan het nieuwe land.

Inmiddels woon ik met mijn vriend en onze twee levendige puberzoons in een rijtjeshuis in Emmeloord. De centrale plaats van de Noordoostpolder is vernoemd naar het buurtschap Emmeloord dat indertijd op de noordpunt van Schokland lag. Ik vraag me af hoeveel plaatsgenoten, hoeveel Nederlanders, dit weten. In het Schokker Emmeloord woonde twee derde van de eilanders die in 1859 moesten vertrekken, zo'n 450 mensen, onder wie de grootouders van Anna. Het hele eiland, toen iets kleiner dan het huidige Waddeneiland Rottumerplaat, telde zo'n 700 mensen – vandaag de dag kunnen vele tienduizenden mensen zeggen dat hun wortels op dat Zuiderzee-eilandje liggen.

In de migratiegeschiedenis van Nederland is Schokland een interessante casus, ook als het gaat over de vraag hoe een identiteit ontstaat, een verbondenheid met een land, een regio of een plaats. Anna maakte zich, bijna 125 jaar later, nog druk om de woning, kast en trouwringen van haar grootouders. Waarom voelde ze zich één met een eiland dat was verdwenen? Hoe werkt dat?

'De integratie van migranten is een langdurig proces dat zich over meerdere generaties uitstrekt,' lees ik in het boek *Vijf eeuwen migratie. Een verhaal van winnaars en verliezers* van Leo en Jan Lucassen. 'Dat is een van de belangrijkste redenen waarom de geschiedwetenschap, naast de sociale wetenschappen, bij uitstek inzicht kan verschaffen in het actuele, urgente maatschappelijk fenomeen dat migratie is.' Ik zet een uitroepteken in de kantlijn.